

o abordare cronologică

ART NOUVEAU

ÎN TIMIȘOARA

**O ABORDARE CRONOLOGICĂ
ART NOUVEAU
ÎN TIMIȘOARA**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
MOLDOVAN, MIHAI-CLAUDIU
Art Nouveau în Timișoara : o abordare cronologică /
Mihai-Claudiu Moldovan. - București : Patrimoniu, 2022
ISBN 978-606-95194-2-4

CUPRINS

5	1900 - Stilul Anilor 1900 Art Nouveau, Sezession, Szecesszió
8	1901 - Palatul Societății de regularizare a apelor Timiș-Bega Influența arhitectilor străini
12	1901 - Palatul de raport Franz Anheuer Un stil al plasticii de fațadă
16	1902 - Palatul de raport István Nemes Gustul comandanților
20	1902 - Palatul de raport Miksa Steiner Experimenț și melanj
24	1903 - Palatul de raport Karl Kunz Evoluție stilistică
28	1904 - Palatul de raport Franz (Ferencz) Marschall Perioada incipientă
32	1904 - Casa Hartlauer János Context urbanistic
36	1905 - Abatorul Comunal Arhitectura industrială
40	1906 - Palatul Casei de Economii din Iosefin Descătușarea volumului
44	1907 - Palatul de raport Ferencz Emmer Actualizarea estetică
48	1908 - Palatul de raport Jakab Klein și Frecot Miklos Cartiere Art Nouveau
52	1909 - Palatul Ștefania Un stil asumat public
56	1909 - Palatul Băncii de Scont Clădiri simbol, arhitectura totală
60	1910 - Palatul de raport Dr. Adolf Vértes Perioada matură
64	1910 - Palatul de raport Mátyás Christian Simbol și reprezentare
68	1911 - Palatul de raport Salomon Brück Volume asimetrice
72	1912 - Palatul Lloyd Funcționi multiple
76	1912 - Palatul de raport Alexandru Pisică Influență maghiară
80	1913 - Palatul de raport Jakab Löffler și fiii Un stil monumental
84	1914 - Palatul Neptun Sfârșitul unei ere
89	> Post 1914 Moștenire și influență
92	Glosar

Palatul Ștefania
© Flavius Neamciuc

INTRODUCERE

Stilul Anilor 1900 Art Nouveau, Sezession, Szecesszió

Art Nouveau este termenul umbrelă sub care este cunoscută Mișcarea 1900, un fenomen internațional care a luat naștere la finele secolului al XIX-lea și s-a întins până la primele două decenii ale secolului XX. Caracterizată de o descătușare a formelor, o libertate totală din punct de vedere artistic și de o reîntoarcere la natură ca sursă de inspirație, mișcarea a avut diferite manifestări regionale în funcție de contextul preexistent, căpătând și denumiri proprii. În cazul Timișoarei, arta și arhitectura locală sunt direct influențate de cele din Viena (Sezession) și Budapesta (Szecesszió), aici manifestându-se o variantă locală a versiunii maghiare.

Particularitățile urbanistice și sociale ale Timișoarei de la începutul secolului XX au oferit conjunctura potrivită pentru o inserție masivă a noului stil, adoptat atât de administrație pentru clădirile publice, cât și de noua pătură socială de industriași, care au ridicat palate impozante de raport conforme cu noile tendințe estetice.

Mișcarea a avut în Timișoara două etape distincte de manifestare. Prima, la care ne vom referi sub sintagma Etapa incipientă, se caracterizează prin o exuberanță a plasticii fațadelor, construcțiile păstrând însă în mare măsură vechea reteță morfo-spațială.

Cuprinsă între începutul secolului și până în ultimii ani ai deceniului, etapa incipientă prezintă o varietate copleșitoare de ornamente fitomorfe, zoomorfe și antropomorfe, ce definesc un vast repertoriu decorativ.

A doua manifestare, cuprinsă între ultimii ani ai primului deceniu și începutul Primului Război Mondial, o intitulăm Etapa matură. Dacă la nivel de ornament, acesta scade în importanță, fiind geometrizat și abstractizat, din punct de vedere formal, clădirile construite în această perioadă se descătușează de canoanele arhitecturale ale secolului al XIX-lea. Acestea prezintă compozиции volumetrice unice, caracterizate de asimetrie, planuri dinamice ale fațadelor prin utilizarea rezaliturilor și a bo vindourilor, precum și jocuri volumetrice ale acoperișurilor înalte.

Paginile următoare își propun o prezentare cronologică a modului în care arhitectura Art Nouveau a pătruns în Timișoara, folosind 20 de clădiri reprezentative pentru diferitele etape și mecanisme care au facilitat adoptarea noului stil, cât și efectele produse de acestea în arta și arhitectura locală.

PALATUL SOCIETĂȚII DE REGULARIZARE A APELOR TIMIȘ-BEGA

Arhitect Lipót Baumhorn

13 august 1900 - 29 august 1901

Iosefin, Piața Sfânta Maria, nr. 2

Parte din Situl urban „Vechiul cartier Iosefin”

Cod LMI 2015: TM-II-s-B-06098

Accesibilitate: instituție publică

1901

Unul dintre mecanismele de apariție a noului stil în arhitectura locală îl reprezintă contractarea de arhitecți străini celebri pentru edificarea clădirilor publice sau a sediilor administrative. Un astfel de caz îl reprezintă și Palatul Societății de regularizare a apelor Timiș-Bega, cunoscut astăzi drept Palatul Apelor. Clădire reprezentativă pentru perioada primelor apariții ale artei 1900 în Timișoara, rezultat al implicării unui arhitect străin, celebrul arhitect budapestan Lipót Baumhorn aduce fațadelor timișorene ornamente specifice anilor 1900, în special cele de sorginte acvatică, precum reprezentările de pești, delfini sau căluții de mare. Mascaronii Art Nouveau sau reprezentările motivului Omului Verde se împletește dinamic cu motive ale repertoriului arhitecturii eclectice (coloane de inspirație ionică, motivul scoicăi, specific perioadei baroce) într-o volumetrie specifică arhitecturii anilor 1900. Clădirea prezintă o compoziție dinamică a volumelor, dominată de zona de colț marcată de un fronton înalt și un turn zwelit în tablă, bogat decorat, alături de volumetria acoperișurilor înalte și a frontoanelor tipice perioadei. Edificiul, compus din demisol, parter și două etaje, a fost construit în primii ani ai secolului trecut cu un singur etaj, urmând ca în anul 1906 să îl se adauge cel de-al doilea etaj, fără a fi modificat aspectul general sau compozițiile plastice ale fațadelor.

ADMINISTRATIA BAZINALA DE APA BANAT

Shopping City
Tempora

1901 - Palatul Societății de regularizare a apelor Timiș-Bega, arh. Lipót Baumhorn

PALATUL DE RAPORT FRANZ ANHEUER

Arhitect Eduard (Ede) Reiter

21 mai 1900 - 1 aprilie 1901

Fabric, Bulevardul 3 August 1919, nr. 5

Parte din Ansamblul urban „Fabric” (II)

Cod LMI 2015: TM-II-a-A-06097

Accesibilitate: privat / imobil de locuințe

1901

În paralel cu ridicarea clădirilor publice după planurile arhitecților străini, pentru noile palate de raport se apelează la arhitecții locali. Ca urmare a influențelor stilistice venite dinspre Viena și Budapesta putem observa o evoluție înspre estetica mișcării anilor 1900 atât în portofoliul arhitecților locali, cât și în gustul comandanților. Una dintre cele mai recunoscibile secvențe plastice ale patrimoniului timișorean o regăsim pe fațada palatului Franz Anheuer, edificiu finalizat în primul an al secolului trecut. Aici, motivul îngerului feminin este reprezentat alături de lire aurite, într-un decor vegetal specific curentului Szecesszió, fiind răspândit pe tot câmpul central al clădirii. Creătore a arhitectului Eduard (Ede) Reiter, stabilit în Timișoara în anul 1871, clădirea compusă din demisol, parter și două etaje prezintă o morfologie spațială și constructivă încă bazată pe tehnologia arhitecturii sfârșitului de secol XIX, doar plastică fațadei anunțând noul curent stilistic al anilor 1900. Astfel, palatul Franz Anheuer poate fi încadrat în prima perioadă de manifestare a curentului Szecesszió în Timișoara, caracterizat de o decorație exuberantă a fațadelor, dar bazat încă pe morfologia arhitecturii anterioare. Sugestii ale nouului limbaj regăsim și la nivelul grilajelor de protecție de la nivelul soclului sau în cadrul feroneriei balustradelor de la cele două bovindouri ale clădirii.

1901 - Palatul de report Franz Anheuer, arh. Eduard (Ede) Reiter

PALATUL DE RAPORT IȘTVÁN NEMES

Arhitect Lipót Baumhorn

16 aprilie 1902 - 5 noiembrie 1902

Iosefin, Piața Sfânta Maria, nr. 6

Parte din Situl urban „Vechiul cartier Iosefin”

Cod LMI 2015: TM-II-s-B-06098

Accesibilitate: privat / imobil de locuințe

1902

Succesul obținut de arhitectul Lipót Baumhorn prin clădirile publice și administrative proiectate în primii ani ai secolului trecut i-a adus și o serie de comenzi private, din partea comandanților dornici să ridice noi palate de raport după gustul și estetica vremii. În imediata apropiere a Palatului Apelor, acesta va proiecta un edificiu compus din demisol, parter și două etaje pentru inginerul șef al orașului, István Nemes. Clădirea rezultată poartă amprenta stilistică a arhitectului, conținând principalele compozиции decorative pe care acesta le-a folosit și în cadrul altor clădiri din Budapesta, Szeged sau Novi Sad. Remarcăm în acest sens ornamentele antropomorfice precum motivul chipulu de înger cu aripi, motivul Omului Verde sau al Meduzei reinterpretat în stilistica Art Nouveau. Se disting și compозицииle geometrice, dintre care amintim panourile decorative compuse din scuturi-înîmă și linii sinuoase terminate în lovitură de bici (coup de fouet). Edificiul este reprezentativ și prin poziția urbană, fiind parte din noile cvartale urbane apărute în urma ridicării interdicției de construire din anul 1892, când s-a renunțat la zona de protecție Non Aedificandi din jurul fostei cetăți militare. Aceste noi zone disponibile pentru construcții s-au mobilat în mare parte cu palate construite după noul stil, cum este și cazul Palatului István Nemes.

1902 - Palatul de rapport István Nemes, arh. Lipót Baumhorn

PALATUL DE RAPORT MIKSA STEINER

Arhitect Eduard (Ede) Reiter

4 iunie 1901 - 17 aprilie 1902

Fabric, bulevardul 3 August 1919, nr. 9

Parte din Ansamblul urban „Fabric” (II)

Cod LMI 2015: TM-II-a-A-06097

Accesibilitate: privat / imobil de locuințe

1902

Primii ani ai secolului trecut au reprezentat și o perioadă de experimentare în arhitectura locală, în special a arhitectilor deja consacrați local, care încep să abordeze treptat noul stil. Putem observa evoluția unor astfel de arhitectii, Eduard (Ede) Reiter fiind un exemplu elocvent în acest sens. Dacă arhitectura sa din ultimele decenii ale secolului al XIX-lea era caracterizată de o estetică neoromanică și neogotică, acesta va adopta treptat noul curent, inserând inițial decorațiuni specifice Art Nouveau, urmând ca până la mijlocul primului deceniu al secolului XX să proiecteze edificii complexe, reprezentative arhitecturii Szecesszió din Timișoara. La jumătatea drumului evolutiv al arhitectului Eduard (Ede) Reiter se regăsește palatul de raport cu două etaje al industriașului Miksa Steiner, din cartierul Fabric. Clădirea, finalizată în primăvara anului 1902, atrage prin volumetria dezvoltată dominată de turnul de colț, melanjul dintre ornamentele eclectice și cele Art Nouveau, cât și prin unele motive decorative mai rare regăsite în repertoriul local, precum prova unei corăbii, pe care o descoperim amplasată în cadrul unuia dintre frontoanele palatului. O atenție deosebită a fost acordată feroneriei porții de acces, meșteșug care va reprezenta un capitol important al arhitecturii Szecesszió din Timișoara.

1902 - Palatul de raport Miksa Steiner, arh. Eduard (Ede) Reiter

PALATUL DE RAPORT KARL KUNZ

Arhitect Eduard (Ede) Reiter

6 septembrie 1902 - 29 octombrie 1903

Fabric, Bulevardul 3 August 1919, nr. 3

Parte din Ansamblul urban „Fabric” (II)

Cod LMI 2015: TM-II-a-A-06097

Accesibilitate: privat / imobil de locuințe

1903

Palatul Karl Kunz, ultima clădire aparținând de frontul continuu format din patru palate (secvență urbană des întâlnită în scenografia urbană a orașului) construite în primii ani ai secolului trecut vizavi de parcul Regina Maria din Fabric, poate fi considerat edificiul care marchează asumarea integrală a filosofiei artei 1900 de către arhitectul local Eduard (Ede) Reiter. Acesta realizează prin construcția clădirii o operă totală, conformă cu idealurile și filosofia mișcării anilor 1900, proiectând de la general la amănunt fiecare detaliu al clădirii. Din păcate, de-a lungul timpului, Palatul de raport Karl Kunz și-a pierdut multe decorațiuni de excepție, dintre care amintim cele patru statui feminine care decorau zona de colț a clădirii, leul decorativ amplasat deasupra acestora sau finialul de acoperiș rezolvat sub forma Caduceulu lui Mercur. Cu toate acestea, la interior edificiul păstrează și astăzi unul dintre cele mai frumoase și elaborate pasaje din Timișoara. De asemenea, în cadrul casei scării remarcăm feroneria balustradei, vitraliile geamurilor, cât și motivul pomului vietii prezent în relief de tencuială în plafonul spațiului. La nivelul fațadelor, remarcăm panourile decorative care înfățișează șerpi în decor vegetal, mascaronii care flanchează accesul în clădire, dar și friza decorativă de la nivelul cornișei.

1903 - Palatul de rapport Karl Kunz, arh. Eduard (Ede) Reiter

PALATUL DE RAPORT FRANZ (FERENCI) MARSCHALL

Arhitect Martin Gemeinhardt

14 decembrie 1903 - 1 noiembrie 1904

Elisabetin, splaiul Tudor Vladimirescu, nr. 12

Parte din Situl urban „Vechiul cartier Iosefin”

Cod LMI 2015: TM-II-s-B-06098

Accesibilitate: privat / imobil de locuințe

1904

Treptat încep să apară pe scena Art Nouveau și tineri arhitecți timișorenii, absolvenți ai universităților de arhitectură din marile orașe ale Europei centrale. Unul dintre aceștia, format în atelierul lui Eduard (Ede) Reiter, este Martin Gemeinhardt. Acesta se va afirma ca principal promotor al primei variante de manifestare a curentului Szecesszió în arhitectura locală, proiectând în perioada cuprinsă între anii 1904 și 1906 numeroase clădiri definite de o exuberanță a fațadelor, utilizând pe scară largă motive zoomorfe și fitomorfe. Un astfel de caz îl reprezintă și Palatul Franz (Ferencz) Marschall, ale căruia fațade impresionează prin melanjul stilistic dintre plastica neogotică și cea a anilor 1900.

Pornind de la un repertoriu decorativ neogotic, nervurile tipice acestuia se metamorfozează și devin sursă de naștere a motivelor decorative Art Nouveau, generând pomii ai vieții, panouri florale sau devenind suport pentru decorațiuni zoomorfe și antropomorfice. Paletarul ornamental este unul divers, astfel încât putem descoperi în cadrul fațadei reprezentări de berbeci, fluturi sau delfini, motivul Pomului Vieții și al Omului Verde, reprezentări solare, vîte de vie cu struguri, dar și chipuri de femei în decoruri vegetale. Imobilul atrage și prin volumetria dezvoltată, în special a zonei de colț, unde un bovidou monumental care se întinde pe înălțimea a două niveluri este flancat de alte două bovidouri poligonale, toate decorate în același melanj Art Nouveau-neogotic.

1904 - Palatul de raport Franz (Ferencz) Marschall, arh. Martin Gemeinhardt

CASA HARTLAUER JÁNOS

Arhitect Martin Gemeinhardt

29 aprilie 1904 - 1 noiembrie 1904

Elisabetin, Piața Plevnei, nr. 7

Parte din Situl urban „Vechiul cartier Iosefin”

Cod LMI 2015: TM-II-s-B-06098

Accesibilitate: privat / imobil de locuințe

1904

Unul dintre mecanismele care au facilitat inserarea mișcării stilistice a anilor 1900 în scenografia urbană a orașului Timișoara a fost reprezentat de schimbările urbanistice de la începutul secolului trecut. Dacă în secolele precedente exista un spațiu Non-Aedificandi în jurul cetății militare în cadrul căruia nu erau permise construcțiile permanente, odată cu ridicarea interdicțiilor din anul 1892, un vast spațiu amplasat între vechea cetate și cartierele istorice devine disponibil a fi construit. Astfel, primăria orașului parcelează zone întinse, loturile nou disponibile fiind achiziționate prin licitație, în preajma anilor 1900. Pe aceste loturi se vor construi preponderent clădiri conform noii stilistici a anilor 1900, rezultând ansambluri unitare de arhitectură Art Nouveau. Unul dintre aceste spații îl reprezintă și zona Pieței Plevnei, unde în decurs de câțiva ani se construiesc trei cvartale aproape integral cu clădiri exponente ale noului stil. Una dintre aceste clădiri este și casa croitorului Hartlauer János, proiectată de același arhitect Martin Gemeinhardt. Clădirea rezultată este specifică atât arhitectului, cât și esteticii primei manifestări a stilului Art Nouveau pe scena arhitecturii locale, având o plastică exuberantă a fațadei, în care predomină motivele zoomorfe, exemplificate prin basoreliefuri și altoreliefuri de păuni, bufnițe și veverițe, precum și elaborate decoruri vegetale. Nu lipsesc nici motivele florale sau motivul liniei sinuoase.

1903 - Palatul de rapport Karl Kunz, arh. Eduard (Ede) Reiter

ABATORUL COMUNAL

Arhitect László Székely

1904 - 1905

Fabric, Bulevardul Eroilor de la Tisa, nr. 24

Monument istoric

Cod LMI 2015: TM-II-m-A-06134

Accesibilitate: privat

1905

Un capitol important din povestea stilului Art Nouveau în Timișoara îl reprezintă arhitectura industrială. Dezvoltarea urbanistică de la începutul secolului trecut coïncide temporar și cu o dezvoltare fără precedent a industriei orașului, Timișoara fiind un important centru industrial al fostei monarhii dualiste. Construirea de noi fabrici ridică o serie de provocări de ordin urban, tehnic, dar și estetic, acestea preluând liniile decorative ale stilului Art Nouveau.

Un pas important în acest sens îl reprezintă László Székely, din postura de nou arhitect-șef al orașului. Elev al arhitectului Ödön Lechner, acesta va insera în proiectele sale filosofia arhitecturală a celebrului arhitect maghiar inclusiv în arhitectura industrială, principalul program arhitectural din prima parte a carierei sale profesionale. Rezultatul reprezintă un important câștig pentru patrimoniul orașului, Timișoara posedând o serie de exponente ale arhitecturii industriale de excepție, dintre care amintim, pe lângă Fostul Abator Comunal construit între anii 1904 și 1905, ansamblul Uzinei Electrice, sediul Pompierilor din cartierul Iosefin, Stația de epurare a apei sau clădirile unor fabrici precum Turul, Solventul sau a fostei fabrici de pălării. Revenind la arhitectura fostului Abator Comunal, acesta se remarcă prin contrastul datorat utilizării cărămizii aparente de culoare roșu aprins, prin decorația geometrică, cât și prin silueta generală a turnului principal, care amintește de arhitectura medievală.

1905 - Abatorul Comunal, arh. László Székely

ABATORUL
TIMIȘOARA

PALATUL CASEI DE ECONOMII DIN JOSEFIN

Arhitect Martin Gemeinhardt

5 martie 1906 - 5 noiembrie 1906

Iosefin, strada Ion Ghica, nr. 1

Parte din Situl urban „Vechiul cartier Iosefin”

Cod LMI 2015: TM-II-s-B-06098

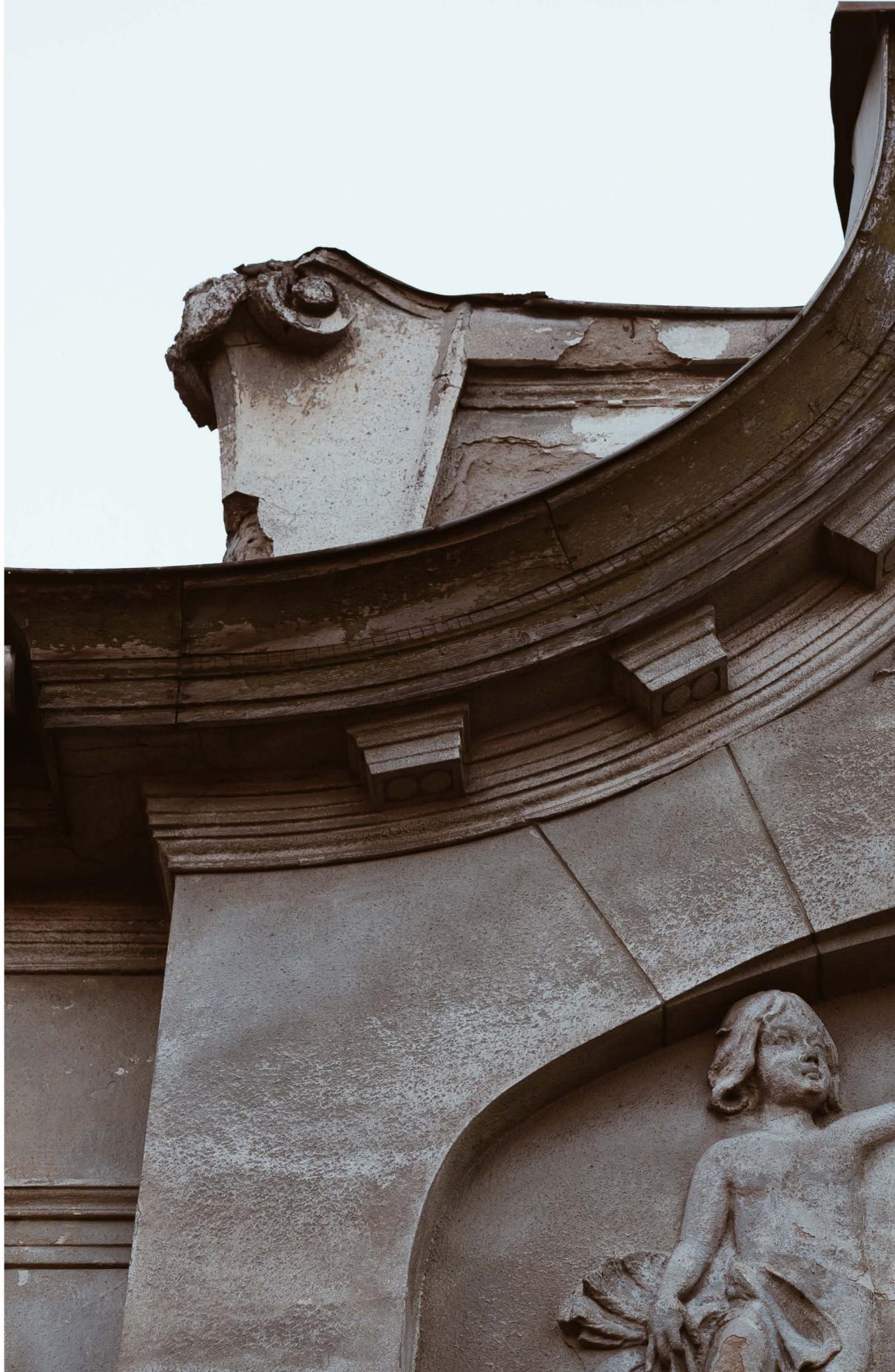
Accesibilitate: privat / imobil de locuințe

1906

Mijlocul primului deceniu al secolului trecut surprinde și o descătușare volumetrică a imobilelor proiectate de arhitecții timișoreni, aceștia abandonând treptat fostele rețete morfologice ale secolului precedent. Ei se vor juca cu volumul general al noilor clădiri, operând cu rezalite, retrageri, balcoane și logii, cât și bovidouri de cele mai multe ori pe înălțimea mai multor etaje. O altă caracteristică o reprezintă zona acoperișurilor, rezolvată dinamic prin supraînălțări, ruperi de pantă, frontoane înalte și atice ondulate. Se înscrie în rândul caracteristicilor enumerate și fostul palat al Casei de economii din cartierul Iosefin, imobil proiectat de arhitectul local Martin Gemeinhardt și construit în decurs de câteva luni în anul 1906. Compus din demisol, parter comercial și două etaje destinate închirierii, palatul surprinde prin zona de racord a celor două fațade principale, rezolvată în segment de cerc și marcată volumetric printr-un bovidou semicircular pe două niveluri, acoperit cu un turn învelit în tablă deasupra căruia se înalță un finial decorativ. Fațadele prezintă o plastică elaborată, incluzând motive florale, zoomorfe, antropomorfice, cât și reprezentări ale unor ancore decorative. Se remarcă un grup decorativ compus, format din doi heraldi care susțin un scut încununat cu motivul Omului Verde, scut în cadrul căruia sunt reprezentate trei albine, sugestie a funcțiunii bancare a imobilului.

1906 - Palatul Casei de Economii, arh. Martin Gemeinhardt

PALATUL DE RAPORT FERENCI EMMER

Arhitect László Székely

27 februarie 1906 - 9 ianuarie 1907

Cetate, strada Florimund Mercy, nr. 7

Parte din Situl urban Cartierul „Cetatea Timișoara”

Cod LMI 2015: TM-II-s-A-06095

Accesibilitate: privat / imobil de locuințe

1907

Dacă în cartierele istorice ale orașului arhitectura Art Nouveau a mobilat cu precădere arealele spațiale libere de construcții anterioare cuprinse între centrele cartierelor și cartierul Cetate, în cazul celuil dín urmă lipsa spațiului și densitatea construirii au forțat o dezvoltare urbană „pe verticală”. În acest caz imobilele existente au fost supuse fie supraînălțării, fie au fost demolate și construite noi clădiri de mari dimensiuni în locul lor. Elocvent în acest caz este cazul străzii Florimund Mercy, al cărei front vestic se va mobila în decurs de câțiva ani cu patru palate Art Nouveau, fiecare fiind compus din subsol, parter comercial și câte două etaje. Unul dintre acestea este palatul construit de comerciantul Ferencz Emmer după planurile arhitectului-suf al orașului, László Székely. Acesta va elabora un palat de raport în care laitmotivul liniei sinuoase desenează compozitia fațadei, generând și decorând fiecare detaliu, de la contururile golorilor de fereastră și până la profilatura frontoanelor. Remarcăm în axul fațadei, amplasată în fața unei nișe plate, o statuie care reprezintă o variaționă a operei lui Francisco Flores, Mademoiselle Libellule. Edificiul ne păstrează surpirze și la interior, unde în cadrul casei de scară descoperim probabil cea mai frumoasă nișă din oraș, bogat decorată, în al cărei ancadrament regăsim motivul Omului Verde, sursă de germinare vegetală, vrejurile și florile izvorâte din acesta fiind ciugulite de două lebede afrontate.

1907 - Palatul Ferencz Emmer, arh. László Székely

PALATUL DE RAPORT JAKAB KLEIN ȘI FRECOT MIKLOS

Arhitect Gábor Fodor

30 septembrie 1907 - 3 august 1908

Elisabetin, strada Gheorghe Doja, nr. 3

Parte din Situl urban „Vechiul cartier Iosefin”

Cod LMI 2015: TM-II-s-B-06098

Accesibilitate: privat / imobil de locuințe

1908

Un aspect important din viața profesională a începutului de secol trecut din Timișoara îl reprezintă colaborarea dintre arhitecți, numeroase clădiri emblematic ale orașului fiind rezultatul unor astfel de relații, atât între arhitecți locali, cât și cei internaționali. Un alt aspect interesant îl reprezintă faptul că nu de puține ori, arhitecții timișoreni nu locuiau sau nu dețineau clădiri proiectate de ei însiși, ci apelau la colegii de breaslă. Un astfel de caz îl reprezintă și clădirea de pe strada Gheorghe Doja numărul 3, din cartierul Elisabetin.

Chiar dacă lotul de casă a fost cumpărat de arhitectul Jakab Klein, acesta obținând chiar și autorizația de construire, edificiul a fost proiectat de colegul său de breaslă, arhitectul Gábor Fodor, al căruia cartuș decorează extremitatea dreaptă a clădirii. Imobilul, parte dintr-un cvartal de șase clădiri construite în stilul Art Nouveau, este compus din demisol, parter și două etaje, având o singură fațadă la stradă. Aceasta capătă un tratament plastic realizat sub spectrul decorativ al celei de-a doua perioade de manifestare a stilului, în care predomină decorația geometrică. Regăsim totuși motive antropomorfice la nivelul cornișelor, unde chipuri de femei preiau rolul de capitel al pilaștrilor angajați fațadei. Un alt element de excepție descoperim deasupra ferestrelor de la primul etaj, sub forma unei compozitii în altorelief formată din doi copii afrontați care susțin un disc, pe fundalul unei draperii.

1908 - Palatul de rapport Jakab Klein și Freicot Miklos, arh. Gábor Fodor

SANTIER
IN LUCRU

PALATUL ȘTEFANIA

Arhitect László Székely

1908 - 1909

Fabric, Piața Romanilor, nr. 1

Parte din Ansamblul urban „Fabric” (II)

Cod LMI 2015: TM-II-a-A-06097

Accesibilitate: privat / imobil de locuințe

1909

Un ingredient important în rețeta de succes a implementării stilului Art Nouveau în Timișoara l-a reprezentat și asumarea oficială din partea administrației locale a noii mișcări artistice. Dacă în anii precedenți pentru obiectivele industriale și edilitare ale orașului se optase deja pentru acest stil, odată cu construirea Casei de Raport a Municipiului Timișoara acesta va deveni stilul preferat și pentru clădirile de locuit detinute de oraș sau pentru sediile administrative. Acest fapt se datorează și arhitectului László Székely, care din postura de arhitect-șef al orașului și-a putut impune propria viziune și preferință stilistică. Fosta Casă de Raport a Orasului, cunoscută drept Palatul Ștefania sau Casa cu Maimuțe, datorită statuilor zoomorfe care înfățișează urși și gorile și care animă fatadă lungă a clădirii, a fost construită în ultimii ani ai primului deceniu, devenind imediat o clădire-reper a cartierului Fabric. Aceasta impresionează prin dimensiunea și decorația fațadelor care prezintă compozиții pure Art Nouveau, în care chipuri de femei geometrizate sunt reprezentate în decoruri de linii sinuoase terminate în lovitură de bici, dar și prin ornamentele geometrice utilizate. Surprinde prin înălțimea acoperișurilor, în special a celor două turnuri, care prin compozиția și alura zveltă amintesc de șarpantele medievale. Senzația este dublată și de o statuie străjer în armură medievală amplasată la baza acestora, în al cărui scut putem vedea și stema orașului din acei ani.

1909 - Palatul řtefania, arh. László Székely

PALATUL BĂNCII DE SCONT

Arhitect Márcell Komor și Dezső Jakab

12 septembrie 1908 - 13 august 1909

Cetate, strada Gheorghe Lazăr, nr. 1

Parte din Situl urban Cartierul „Cetatea Timișoara”

Cod LMI 2015: TM-II-s-A-06095

Accesibilitate: privat / imobil de locuințe

1909

Dezvoltarea fără precedent a orașului de la începutul secolului trecut și transformarea acestuia într-un adevărat oraș al anilor 1900 atrage și arhitecți de renume care proiectează clădiri simbol ale orașului. Este cazul și celebrei echipe de arhitecți maghiari Márcell Komor și Dezső Jakab. Aceștia au fost abordați în vederea proiectării noului sediu al Băncii de Scont din Timișoara, care funcționa la parterul palatului de raport al industriașului Miksa Steiner, cel care deținea un astfel de imobil și în cartierul Fabric. Clădirea rezultată a devenit în scurt timp una dintre favoritele timișorenilor, aspect de care se bucură și în prezent. Aceasta atrage prin arhitectura organică, în care liniile sinuoase, curbele și razele de cerc înlocuiesc unghiiurile drepte și decorațiile geometrice. La nivelul plasticii de fațadă clădirea se remarcă atât prin materialitatea ornamentelor, acestea fiind realizate din ceramică de Zsolnay, cât și prin motivele decorative utilizate, dintre care amintim stupii de albine (care sugerează funcțiunea bancară a imobilului), frizele de înimioare sau elemente decorative de inspirație marină. Ne mai atrage atenția și feroneria balcoanelor, a corpurilor de iluminat, sau a parazapezilor, toate acestea indicând imobilul drept un reprezentant al Artei totale, conform cu filosofia estetică a anilor 1900.

1909 - Palatul Băncii de Scont, arh. Márcell Komor și Dezső Jakab

PALATUL DE RAPORT DR. ADOLF VÉRTES

Arhitect László Székely

4 octombrie 1909 - 30 august 1910

Elisabetin, strada General Henri Berthelot, nr. 5

Parte din Situl urban „Vechiul cartier Iosefin”

Cod LMI 2015: TM-II-s-B-06098

Accesibilitate: privat / imobil de locuințe

1910

Apropierea de anul 1910 implică și maturizarea manifestării stilului Art Nouveau pe plan local, creațiile arhitecților timișoreni ajungând la o variantă proprie a stilului, specifică regiunii, care îmbină plastică specifică perioadei cu un repertoriu clasicist, reinterpretat în estetică mișcării anilor 1900. Putem vorbi astfel de o variantă eclectică a stilului Art Nouveau, specifică celei de-a doua perioade de manifestare, la care ne referim drept perioada matură, sau perioada geometrică, perioadă care se remarcă prin dimensiunile monumentale, descătușarea formală, cât și prin o geometrizare a ornamentului, acesta căzând în plan secund ca importanță. Se înscrie caracteristicilor și Palatul de raport al doctorului Adolf Vértes, din cartierul Elisabetin, construit după planurile arhitectului László Székely. Acesta domină prin dimensiuni zona Pieței Plevnei, aspect dublat și de prezență turnului încununat cu un finial decorativ, care se înalță mult deasupra pieței și a cvartalelor vecine. Din punct de vedere morfologic imobilul e compus din șiruri de bovidouri pe două niveluri unite prin logii, prin rezolvarea zonei de racord a colțului clădirii în segment de cerc, precum și prin prezența balcoanelor de colț, cu frumoase feronerie geometrizate. Palatul prezintă și unul dintre cele mai frumoase accesuri din oraș, decorat cu frize în basorelief care prezintă siluete de femei în mișcări de dans.

PALATUL DE RAPORT MÁTYÁS CHRISTIAN

Arhitect Jenö Klein

30 mai 1910 - 22 noiembrie 1910

Elisabetin, strada Timotei Cipariu, nr. 11

Parte din Situl urban „Vechiul cartier Iosefin”

Cod LMI 2015: TM-II-s-B-06098

Accesibilitate: privat / imobil de locuințe

1910

Tot în cartierul Elisabetin regăsim amplasat la colțul străzilor Timotei Cipariu și Treboniu Laurian un impozant palat cu două etaje, specific celei de-a doua etape de manifestare a stilului Art Nouveau în oraș. Palatul este exponent al unui procedeu urbanistic des întâlnit în acel an în Timișoara, când au loc o serie de inserții urbane de arhitectură Szecesszió în țesuturi istorice de secol XVIII sau XIX. Acest fapt este vizibil și în cazul palatului de raport construit de Mátyás Christian în decurs de câteva luni în anul 1910, acesta dominând volumetric clădirile învecinate, majoritatea dintre ele având un singur etaj. Edificiul se înscrie stilistic în același tipar cu restul palatelor de raport construite în Timișoara în preajma anului 1910, fiind marcat morfologic de frontoane elaborate care intră într-un dialog dinamic cu acoperișurile înalte, o plastică a fațadelor geometrizată, dar care mai păstrează ornamente de inspirație florală, statui sau basoreliefuri de mari dimensiuni adosate fațadelor, efecte obținute din tencuieri și similiplastră, aparat de acces îngust, strict pietonal, balcoane de mici dimensiuni decorate cu balustrade din fier forjat, precum și multe alte elemente pe care le regăsim frecvent în repertoriul ornamental din acea perioadă. Însă în cazul Palatului de raport Mátyás Christian remarcăm basoreliefurile care înfățișează câini de la nivelul frontoanelor, un detaliu extrem de rar în decorația fațadelor timișorene, dar reprezentativ prin temă pentru perioada anilor 1900.

PALATUL DE RAPORT SALAMON BRÜCK

Arhitect László Székely

16 aprilie 1910 - 18 iunie 1911

Cetate, strada Florimund Mercy, nr. 9

Parte din Situl urban Cartierul „Cetatea Timișoara”

Cod LMI 2015: TM-II-s-A-06095

Accesibilitate: privat / imobil de locuințe

1911

A doua etapă de manifestare a stilului Art Nouveau în arhitectura locală, la care ne referim drept perioada matură, se remarcă prin scăderea în importanță a ornamentului, care va suferi abstractizări și geometrizări, accentul căzând acum pe morfologia spațială a clădirii. Imobilele ridicate începând cu anul 1910 și până la izbucnirea primului război mondial posedă o serie de caracteristici specifice perioadei, precum dimensiunile monumentale, jocul dinamic al acoperișurilor și al planului fațadei, care este rupt prin utilizarea de rezalite, bovindouri, balcoane sau logii. Zona cornișelor capătă un tratament special, aceasta fiind marcată ori prin frontoane poligonale de mari dimensiuni, ori prin atice ondulate de influență maghiară. Un alt aspect important îl reprezintă asimetria, cel mai elovent exemplu în acest sens fiind palatul construit de Salomon Brück în Piața Unirii. Acesta se remarcă prin contrastul cromatic al fațadelor, prin prezența unui bovidou de mari dimensiuni amplasat în extremitatea stângă a fațadei, care marchează și colțul clădirii, și care capătă un tratament decorativ elaborat. Remarcăm linia ondulatoare a profilului frontonului, nișa decorativă care conține și monograma proprietarului, dar și ornamentul zoomorf de deasupra ferestrei de la etajul al doilea. Ca aspect general, punctăm utilizarea pe scară largă a detaliilor ceramice prin pătrate decorative, la părțile superioare și prin placarea pilastrilor la nivelul parterului comercial.

1911 - Palatul de rapport Salamon Brück, arh. László Székely

PALATUL LLOYD

Arhitect Lipót Baumhorn

29 august 1910 - 29 septembrie 1912

Cetate, Piața Victoriei, nr. 2

Parte din Ansamblul urban interbelic „Corso”

Cod LMI 2015: TM-II-a-A-06115

Accesibilitate: instituție publică

1912

Prima dintre clădirile care s-au construit pe zona fostelor fortificații bastionare ale sudului cetății Timișoarei a fost Palatul Lloyd, edificiu pentru a căruia proiectare a fost abordat celebrul arhitect din Budapesta, Lipót Baumhorn. Acesta a imaginat o clădire impunătoare, cu trei fațade bogat decorate, afișând o estetică care îmbină elemente ale limbajului clasicist (coloane și pilaștri monumentalni angajați, acces inspirat de forma unui templu antic) cu detalii specifice curentului Szecesszió (mascaroni stilizați, motivul Omului Verde, balustrade ale balcoanelor traforate geometric etc.). Remarcăm liniile dinamice ale frontoanelor, volumetria elaborată a acoperișurilor, în special a zonei de colț încununată cu motivul decorativ al globului pământesc, decorațiile antropomorfice, cât și statuile alegorice de mari dimensiuni amplasate pe fațada principală a clădirii. Compus din subsol, parter comercial și trei etaje, edificiul a fost construit din fondurile societății Lloyd, la etajul clădirii funcționând și bursa de mărfuri și bursa agricolă. Datorită amplasării sale, a funcționalității spațiale interioare, dar și a esteticii sale deosebite, Palatul Lloyd a adăpostit de-a lungul timpului multiple funcțiuni, astăzi fiind sediul central al celei mai mari universități din oraș. La interior, imobilul păstrează numeroase detalii originale realizate în curentul Szecesszió, atât în zona holului de acces, a sălii festive, cât și în zona restaurantului eponim de pe latura estică, a căruia funcțiune a rămas neschimbată de la început până astăzi.

1912 - Palatul Lloyd, arh. Lipót Baumhorn

PALATUL DE RAPORT ALEXANDRU PISICĂ

Arhitect Károly Bonn

28 iulie 1911 - 1912

Iosefin, strada Johann Nepomuk Preyer, nr. 2

Parte din Ansamblul urban V

Cod LMI 2015: TM-II-a-B-06105

Accesibilitate: privat / imobil de locuințe

1912

Palatul de raport ridicat de maestrul cârnățar în cartierul istoric Iosefin poate fi considerat una dintre cele mai reușite edificări ale esteticii naturale a arhitecturii Art Nouveau din oraș. Acesta prezintă o morfologie spațială și o decorație exuberantă a fațadelor, totul fiind dictat de laitmotivul liniei sinuoase și al motivului floral. Beneficiind de o amplasare pe colț, edificiul prezintă o tratare a zonei de racord dintre cele două fațade principale în segment de cerc, încununat la partea superioară cu un turn învelit în tablă, bogat decorat cu motive geometrice și florale. Dar cu siguranță cel mai reprezentativ detaliu al imobilului îl reprezintă zona de atic, rezolvată în maniera celebrului arhitect maghiar Ödön Lechner, prin utilizarea unei linii sinuoase continuă pe toată lungimea fațadelor, care unește sub același tratament frontoanele și aticele întregului edificiu. Tot la nivelul cornișelor regăsim și elaborate compozиții plastice realizate din ipsos, care expun diferite motive florale și vegetale, în ipostaze singulare sau compuse. Un alt detaliu care încadrează palatul de raport construit de Alexandru Pisică între anii 1911 și 1912, în perioada matură a manifestării stilului, îl reprezintă utilizarea ceramicii decorative sub forma unor pătrate de culoare vișinie, des întâlnite pe fațadele timișorene ale acelor ani.

îți convine

EURO Inel
prețuri care îți convine

prețuri care îți convine

G E N T R I C E E

TELE MURANO
uponor

PALATUL DE RAPORT JAKAB LÖFFLER ȘI FIII

Arhitect Henrik Telkes

18 martie 1912 - 1 mai 1913

Cetate, Piața Victoriei, nr. 1

Parte din Ansamblul urban interbelic „Corso”

Cod LMI 2015: TM-II-a-A-06115

Accesibilitate: privat / imobil de locuințe

1913

O altă manifestare sublimă în arhitectura orașului a curentului Szecesszió o reprezintă cu siguranță palatul Palatul de raport Jakab Löffler și fiilor, care flanchează latura estică a Pieței Victoriei. Construit într-un timp record, între primăvara anului 1912 și primăvara celui următor, după planurile arhitectului local Henrik Telkes pentru familia tăietorului de lemne, Jakab Löffler. Edificiul impresionează pe lângă monumentalitatea sa prin bogăția decorativă a fațadelor, în special prin prezența a numeroase statui de mari dimensiuni adosate fațadelor scurte, opera a sculptorului Géza Rubletzky. Ritmul fațadelor este marcat de bovidouri semicirculare, unite prin logii și siruri de balcoane și ornate cu motive geometrice și antropomorfice specifice curentului. Remarcăm în acest sens panouri decorative cu mascaroni, reprezentări stilizate ale motivului îngerului sau al Omului Verde, capiteluri de pilăstri tratați geometric sau decorațiile în similitudine cu la nivelul balcoanelor și ale aticelor. Jocul volumetric al acoperișului este unul extrem de complex, definit de frontoane ample care încadrează pe latura scurtă acoperișurile tip semicupolă ale bovidourilor, iar pe latura lungă sunt încadrate la rândul lor de acoperișurile acestora, ruperi de pantă și detalii de tînichigerie. Clădirea, de dimensiuni monumentale, este compusă din subsol, parter comercial care funcționează și ca un soclu pentru întreg edificiul, mobilat în rest cu trei etaje destinate apartamentelor de închiriat.

1913 - Palatul de raport Jakab Löffler și fiili, arh. Henrik Telkes

PALATUL NEPTUN

Arhitect László Székely

30 martie 1912 - 1914

Fabric, splaiul Nistrului nr. 1

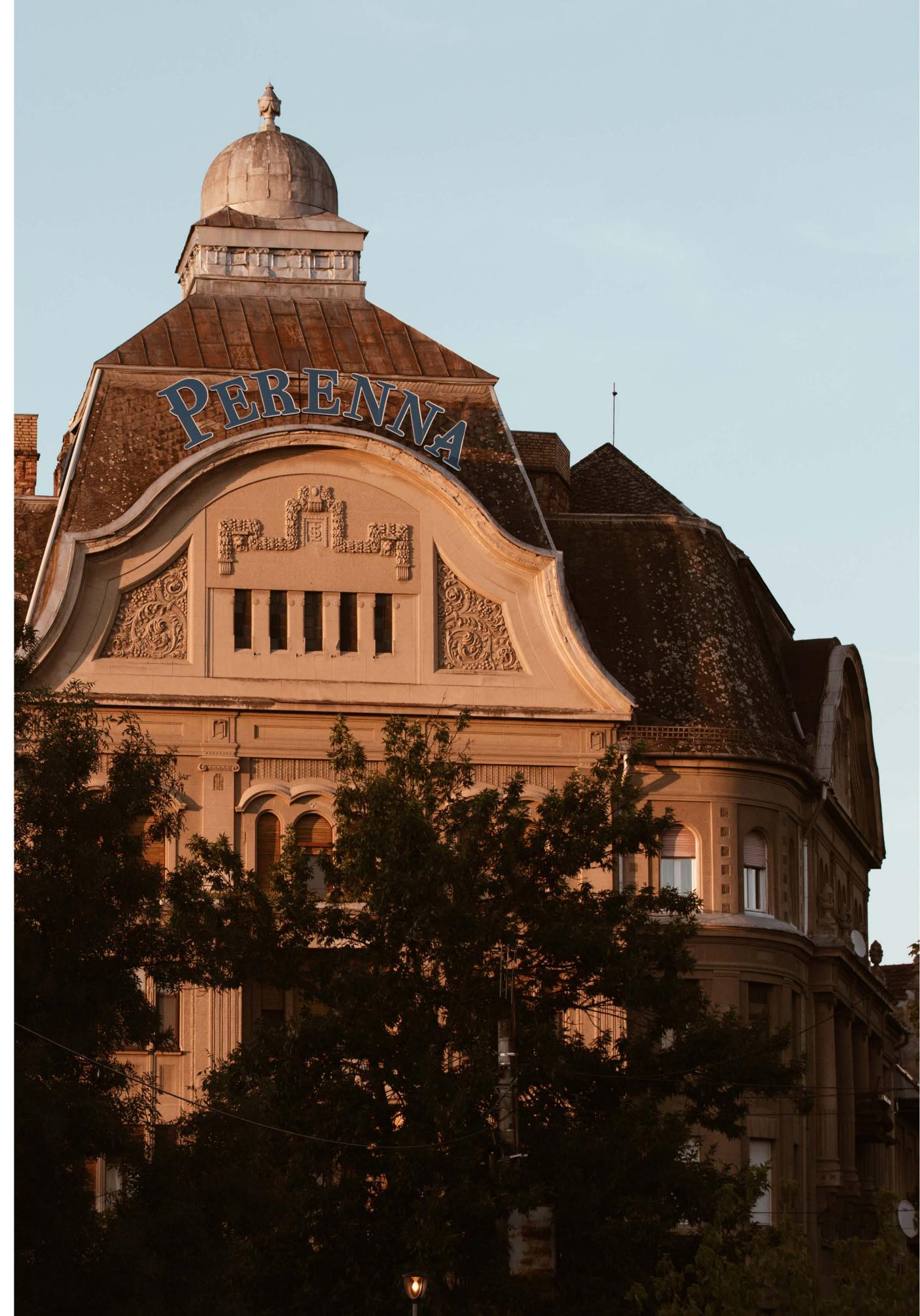
Parte din Ansamblul urban „Fabric” (II)

Cod LMI 2015: TM-II-a-A-06097

Accesibilitate: privat / imobil de locuințe

1914

Amplasat pe malul canalului Bega cum venim dinspre Cetate, Palatul Neptun creează, alături de podul Decebal și de poarta de acces în Parcul Regină Maria, o scenografie urbană Szecesszió unică în oraș, marcând accesul în cartierul Fabric. Denumit inițial Băile Hungaria (Hungária Fürdő) datorită funcțiunii de baie publică și a bazinului de înot amplasat în interiorul clădirii, imobilul a fost proiectat și deținut de fostul arhitect-șef al orașului, László Székely, ale căruia inițiale încă le putem vedea în monograma amplasată pe frontonul principal al edificiului. Palatul este una dintre ultimele manifestări ale curentului Szecesszió în Timișoara, izbucnirea primului război mondial punând în mare măsură capăt dezvoltării stilului Art Nouveau în oraș. Palatul Neptun este reprezentativ pentru perioada matură, fiind definit de forme grandioase, în care accentul cade pe relația dintre volumele clădirii (rezalite, decroșuri, logii, frontoane, edicule, etc), ornamentul rămânând în plan secund. La nivel de detaliu, remarcăm coloanele angajate cu capitele ionice de pe fațadele laterale, cât și pilaștri, mai mult sugerăți, ai fațadei principale, care beneficiază de același tratament de inspirație ionică al capitelurilor. O caracteristică a imobilului, valabilă pentru întreaga perioadă matură a curentului, o reprezintă utilizarea învelitorilor de eternit, optiunea preferată a acelor ani, și care de multe ori prezenta jocuri decorative generate prin dispunerea plăcilor.

PERENNA

1914 - Palatul Neptun, arh. László Székely

>Post 1914
MOȘTENIRE ȘI INFLUENȚĂ

Chiar dacă izbucnirea Primului Război Mondial a însemnat în mare măsură sfârșitul stilului Art Nouveau în toată Europa, acesta a continuat să-și manifeste influență mult timp după aceea, sub diferite forme. În arhitectura timișoreană găsim multiple exemple de clădiri interbelice care continuă să folosească mecanismele morfologice specifice stilului, dar și decorația specifică curentului Szecesszió. Mai mult, în mediul rural, descoperim fațade decorate cu motive și ornamente Szecesszió mult timp după, inclusiv în perioada postbelică. Aceste exemple, deloc singulare sau având caracter de excepție, denotă forță cu care stilul Art Nouveau a influențat sfera culturală din Timișoara, precum și repercuțiunile pe care acesta a continuat să le manifeste vreme îndelungată după primul război mondial.

Având în vedere proporțiile uriașe sub care s-a manifestat Arta 1900 în Timișoara, precum și caracterul universal al repartițiilor în oraș a imobilelor construite după filosofia și estetica noului stil, se ridică o problemă extrem de acută astăzi. Imposibilitatea de a oferi protecția necesară tuturor imobilelor Art Nouveau, multe dintre acestea fiind amplasate în zone periferice ale orașului contemporan, în afara oricăror zone de protecție legală. Am asistat în ultimii ani la multiple exemple de pierdere patrimonială a unor clădiri cu deosebite valori plastice și arhitecturale, atât exemple de imobile de locuit, vile de vacanță, dar mai ales exponente ale arhitecturii industriale, un program extrem de vulnerabil în contextul actual.

GLOSAR

Mascaron

Ornament pictat sau sculptat în relief, format dintr-un cap de om sau de animal, uneori reprezentat fantezist, adesea înconjurat de frunziș. Folosit în arhitectură pe cheile de boltă, pe console, pe capiteluri, în centrul unui cartuș, pe uși sau pe panouri.

Basorelief

Tip de relief puțin profilat față de suprafața de fundal.

Finial

Element decorativ sculptural, adesea din fier forjat sau ipsos, care încheie la partea superioară coama unui acoperiș.

Omul verde

Motiv decorativ reprezentat sub forma unui mascaron din care germinează vrejuri vegetale, cel mai adesea din gura acestuia, sau care se metamorfozează vegetal, și care simbolizează relaționarea și interdependența omului cu natura.

Altorelief

Tip de relief puternic profilat față de suprafața de fundal, cu tendință de desprindere de acesta.

Fronton

Motiv triunghiular sau semicircular încoronând, în general, fațada principală a unui edificiu. În arhitectura Art Nouveau apar variațiuni complexe, cel mai adesea fiind întâlnit frontonul undulatoriu.

Pomul vietii

Temă iconografică cu vechi rădăcini simbolice în multe civilizații, arborele face legătura dintre cer și pământ.

Herald

Motiv decorativ antropomorf reprezentând un copil, bărbat sau femeie, care flanchează și sprijină un scut decorativ. Cel mai adesea este reprezentat dublat, în sistem afrontat.

Cornișă

Element arhitectural iesit în consolă față de planul exterior superior al zidului unei construcții, servind la sprijinirea bârnelor orizontale de bază ale șarpantei acoperișului, ca și la îndepărțarea apelor pluviale.

Atic

Element arhitectonic cu structură continuă și efect decorativ, plasat la baza acoperișului pentru a masca pornirea acestuia. În arhitectura Art Nouveau adeseori aticul este reprezentat vălurit.

Bovindou

Tip de fereastră (sau ansamblu constructiv) care ieșe în rezalit față de planul zidului, sprijinită spre exterior de console, pe o coloană sau pe prelungirea grinzelor.

Aparat de acces

Ansamblu compus de elemente morfologice și decorative care alcătuiesc și marchează intrarea principală în clădire.

Consolă

Element arhitectonic ieșit de la suprafața zidului o dată cu care este construit, cu rol funcțional, servind ca punct inferior de sprijin, de regulă decorat.

Intrados

Interiorul concav al unui arc, al unei arcade sau al unei bolti (precum și al balcoanelor, bovidourilor etc.)

Rezalit

Parte proeminentă a unui edificiu care iese din planul vertical al volumului mare construit, fie pentru a marca spații cu funcții speciale, fie pentru a schimba ritmul unei fațade.

Logie

Încăpere - cu funcție de balcon - încorporată volumului mare al unei clădiri, deschisă spre stradă sau spre o grădină prin arcade sprijinite pe coloane, deseori boltită.

Despre proiect

Ghidul Art Nouveau în Timișoara - o abordare cronologică a fost produs în cadrul proiectului ARTNOUVEAU2 - Consolidarea identității culturale a regiunii Dunării pornind de la moștenirea comună a patrimoniului ART NOUVEAU Strengthening the cultural identity of the Danube region by building on common heritage of ART NOUVEAU, co-finantat din Fondurile Uniunii Europene (ERDF, IPA) prin Programul de Cooperare Transnațională Dunărea (Interreg Danube), în cadrul activității specifice Campanie promovațională dedicată patrimoniului Art Nouveau pentru industria turismului.

Proiectul ARTNOUVEAU2 se desfășoară în perioada 2020-2022 în parteneriat cu instituții de cercetare și instituții muzeale din alte 5 state riverane Dunării (Austria, Croația, Slovacia, Ungaria și Serbia). Obiectivul principal al proiectului este promovarea și punerea în valoare responsabilă și durabilă a patrimoniului cultural Art Nouveau ca instrument pentru consolidarea identității culturale regionale și pentru stimularea creșterii economice în regiunea Dunării.

Conținutul și realizarea ghidului au fost făcute la solicitarea Institutului Național al Patrimoniului de Asociația Prin Banat (text: Mihai-Claudiu Moldovan, grafica: Simona Giura, fotografiile: Flavius Neamciuc), având ca punct de pornire cercetările întreprinse în cadrul proiectului cultural Heritage of Timișoara, în perioada 2016-2021.

Echipa proiectului din partea Institutului Național al Patrimoniului: Irina Iamandescu (coordonator proiect, director adjunct monumente istorice), Lucia Leca (arhitect), Ana Chiricuță (restaurator), Simina Stan (istoric), Florentina Murea-Matache (arhitect) și Irina Dobrită (specialist comunicare).

Se distribuie gratuit.
Comercializarea este strict interzisă!

© Institutul Național al Patrimoniului
Toate drepturile rezervate. Nicio parte din această publicație nu poate fi reprodusă, stocată sau transmisă prin mijloace de natură electronică, mecanică, de copiere, înregistrare sau alte forme, fără permisiunea prealabilă a Institutului Național al Patrimoniului.

ARTNOUVEAU2
Consolidarea identității culturale a regiunii Dunării
pornind de la moștenirea comună a patrimoniului ART NOUVEAU